

Cours de tibétain - sūtra de la pousse de riz - leçon 67

Suite de l'étude du sūtra que nous reprenons depuis le début. Dans cette leçon, nous étudions du sūtra qui correspond aux extraits étudiés initialement dans les leçons 22, 23 et 25 (le leçon 23 était un rappel de tous les extraits étudiés depuis le début).

1. Exercice de lecture

རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་འདི་ལྟ་སྟེ། འདི་ཡོད་པས་འདི་
འབྱུང་ལ། འདི་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་འདི་སྐྱེ་བ་སྟེ། གང་འདི་མ་རིག་པའི་རྒྱུ་གྱིས་
འདུ་བྱེད་རྣམས། འདུ་བྱེད་ཀྱི་རྒྱུ་གྱིས་རྣམ་པར་ཤེས་པ། རྣམ་པར་ཤེས་པའི་
རྒྱུ་གྱིས་མིང་དང་གཟུགས། མིང་དང་གཟུགས་ཀྱི་རྒྱུ་གྱིས་སྐྱེ་མཆེད་དུ་ག
།སྐྱེ་མཆེད་དུ་ག་གི་རྒྱུ་གྱིས་རེག་པ། རེག་པའི་རྒྱུ་གྱིས་ཚོར་བ། ཚོར་
བའི་རྒྱུ་གྱིས་སྲིད་པ། སྲིད་པའི་རྒྱུ་གྱིས་ལེན་པ། ལེན་པའི་རྒྱུ་གྱིས་སྲིད་
པ། སྲིད་པའི་རྒྱུ་གྱིས་སྐྱེ་བ། སྐྱེ་བའི་རྒྱུ་གྱིས་ག་ཤི་དང་། ལྷ་དན་དང་། སྐྱེ་
སྐྱེགས་འདོན་པ་དང་། ལྷག་བསྐྱེལ་བ་དང་། ཡིད་མི་བདེ་བ་དང་། འཇུག་པ་
རྣམས་འབྱུང་སྟེ། དེ་ལྟར་སྐྱེག་བསྐྱེལ་གྱི་ཕུང་པོ་ཆེན་པོ་འབའ་ཞིག་པོ་འདི་
འབྱུང་བར་འབྱུང་རོ། །

"Ce qu'on appelle production interdépendante est ainsi : ceci étant, cela apparaît ; ceci étant né, cela naît. C'est-à-dire : par la condition de l'ignorance, les formations karmiques ; par la condition des formations karmiques, la conscience ; par la condition de la conscience, nom et forme ; par la condition de nom et forme, les six sources sensorielles ; par la condition des six sources sensorielles, le contact ; par la condition du contact, la sensation ; par la condition de la sensation, la soif ; par la condition de la soif, la saisie ; par la condition de la saisie, le devenir ; par la condition du devenir, la naissance ; par la condition de la naissance apparaissent

vieillesse et mort, lamentation, gémissement, souffrance, mécontentement mental et agitation. Ainsi apparaît ce grand amas de souffrance seul."

2. Repère des particules

[རྟེན་+ཅིང་+འབྲེལ་+བར་+འབྱུང་བ་] [ཞེས་བྱ་བ་+ནི་] [འདི་ལྟ་+སྟེ།] [འདི་ཡོད་+བས་]
[འདི་འབྱུང་+ལ།] [འདི་སྐྱེས་བ་+འི་+སྤྱིར་] [འདི་སྐྱེ་བ་+སྟེ།] [གང་འདི་མ་རིག་བ་+འི་
+སྐྱོན་+གྱིས་] [འདུ་བྱེད་རྣམས།] [འདུ་བྱེད་+གྱི་+སྐྱོན་+གྱིས་] [རྣམ་བར་ཤེས་བ།] [རྣམ་
བར་ཤེས་བ་+འི་+སྐྱོན་+གྱིས་] [མིང་+དང་+གཟུགས།] [མིང་+དང་+གཟུགས་+གྱི་+སྐྱོན་
+གྱིས་] [སྐྱེ་མཆེད་བྱུག།] [སྐྱེ་མཆེད་བྱུག་+གི་+སྐྱོན་+གྱིས་] [རིག་བ།] [རིག་བ་+འི་+སྐྱོན་
+གྱིས་] [ཚོར་བ།] [ཚོར་བ་+འི་+སྐྱོན་+གྱིས་] [སྲིད་བ།] [སྲིད་བ་+འི་+སྐྱོན་+གྱིས་] [ལེན་
བ།] [ལེན་བ་+འི་+སྐྱོན་+གྱིས་] [སྲིད་བ།] [སྲིད་བ་+འི་+སྐྱོན་+གྱིས་] [སྐྱེ་བ།] [སྐྱེ་བ་+འི་
+སྐྱོན་+གྱིས་] [ཀ་ཤི་+དང་།] [སྤྱ་དན་+དང་།] [སྐྱེ་སྤྱགས་འདོན་བ་+དང་།] [སྤྱུག་བསྐྱེལ་
བ་+དང་།] [ཡིད་མི་བདེ་བ་+དང་།] [འབྲུག་པ་རྣམས་] [འབྱུང་+སྟེ།] [དེ་ལྟར་] [སྤྱུག་
བསྐྱེལ་+གྱི་+ལུང་པོ་ཆེན་པོ་འབའ་ཞིག་པོ་འདི་] [འབྱུང་+བར་+འབྱུང་+རོ།]

3. Vocabulaire

རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་	production interdépendante
ཞེས་བྱ་བ་	ce qu'on appelle
ནི་	particule topicalisante, emphatique
འདི་	ceci
ལྟ་ལྟེ་	ainsi
ཡོད་པ་	exister, être
པས་	parce que
འབྱུང་	apparaître
ལ་	particule conjonctive, oblique
སྐྱེས་པ་	être né
འི་	particule génitive
ཕྱིར་	raison, cause
སྐྱེ་བ་	naître
ཞེ་	particule explicative
གང་	ce qui
མ་རིག་པ་	ignorance
སྐྱེན་	condition
གྱིས་	particule instrumentale
འདུ་བྱེད་	formations karmiques
རྣམས་	particule plurielle
གྱི་	particule génitive
རྣམ་པར་ཤེས་པ་	conscience

མིང་	nom
དང་	et
གཟུགས་	forme
སྐྱེ་མཆེད་རྒྱལ་	six sources sensorielles
གི་	particule génitive
རྟེག་པ་	contact
ཚོར་བ་	sensation
མེད་པ་	soif
ལེན་པ་	saisie
མྱིན་པ་	devenir
ཚུན་གྱི་	vieillesse et mort
ལྟ་བུ་	lamentation
སྐྱེ་སྐྱེས་འདོན་པ་	gémissement
སྐྱེ་བ་སྐྱེལ་བ་	souffrance
ཡིད་མི་བདེ་བ་	mécontentement mental
འཁྲུག་པ་	agitation
དེ་ལྟར་	ainsi
སྐྱེ་བ་སྐྱེལ་	souffrance
སྐྱེ་བོ་	amas, agrégat

ཆེན་པོ་	grand
འབའ་ཞིག་པོ་	seulement
འགྱུར་	devenir
རྗེ	particule finale

4. Analyse grammaticale

Première phrase རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་འདི་ལྟ་སྟེ།

- རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་ : sujet nominalisé - "la production interdépendante". Construction : རྟེན་ "s'appuyer" + ཅིང་ "et" + འབྲེལ་པར་ "en relation" + འབྱུང་བ་ "production/apparition".
- ཞེས་བྱ་བ་ནི་ : locution nominale topicalisée - "ce qu'on appelle". Construction : ཞེས་ "ainsi dit" + བྱ་བ་ "appelé" + ནི་ (particule topicalisante, emphatique).
- འདི་ལྟ་སྟེ་ : prédicat - "est ainsi". Construction : འདི་ "ceci" + ལྟ་ "comme" + སྟེ་ (particule explicative).

Deuxième phrase འདི་ཡོད་པས་འདི་འབྱུང་ལ། འདི་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་འདི་སྐྱེ་བ་སྟེ།

- འདི་ཡོད་པས་ : proposition causale - "parce que ceci existe". Construction : འདི་ "ceci" + ཡོད་པས་ "existant" avec པས་ (particule causale).
- འདི་འབྱུང་ལ་ : proposition principale - "cela apparaît". Construction : འདི་ "cela" + འབྱུང་ "apparaître" + ལ་ (particule conjonctive)
- འདི་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་ : proposition causale - "du fait que ceci est né". Construction : འདི་ "ceci" + སྐྱེས་པ་ "être né" + འི་ (génitif) + ཕྱིར་ "raison".
- འདི་སྐྱེ་བ་སྟེ་ : proposition principale - "cela naît". Construction : འདི་ "cela" + སྐྱེ་བ་ "naître" + སྟེ་ (particule explicative).

Troisième phrase (chaîne causale) གང་འདི་མ་རིག་པའི་རྐྱེན་གྱིས་འདུ་བྱེད་རྣམས།

- གང་འདི་ : introducteur - "à savoir ceci"
- མ་རིག་པའི་རྐྱེན་གྱིས་ : complément instrumental - "par la condition de l'ignorance". Construction : མ་རིག་པ་ "ignorance" + འི་ (génitif) + རྐྱེན་ "condition" + གྱིས་ (instrumental)
- འདུ་བྱེད་རྣམས་ : résultat - "les formations karmiques". Construction : འདུ་བྱེད་ "formations" + རྣམས་ (pluriel)

[Les phrases suivantes suivent le même modèle de construction causale avec རྐྱེན་གྱིས་]

Dernière phrase དེ་ལྟར་སྐྱུག་བསྐྱེད་ཀྱི་སྤང་པོ་ཆེན་པོ་འབའ་ཞིག་པོ་འདི་འབྱུང་བར་འགྱུར་རོ།

- དེ་ལྟར་ : adverbe - "ainsi"
- སྐྱུག་བསྐྱེད་ཀྱི་སྤང་པོ་ཆེན་པོ་འབའ་ཞིག་པོ་འདི་ : sujet complexe - "ce grand amas de souffrance seul". Construction : སྐྱུག་བསྐྱེད་ "souffrance" + ཀྱི་ (génitif) + སྤང་པོ་ "amas" + ཆེན་པོ་ "grand" + འབའ་ཞིག་པོ་ "seulement" + འདི་ "ceci"
- འབྱུང་བར་འགྱུར་རོ་ : prédicat verbal - "viendra à apparaître". Construction : འབྱུང་ "apparaître" + བར་ (particule finale) + འགྱུར་ "devenir" + རོ་ (particule finale assertive)

5. Traduction littérale

"Ce qu'on appelle production interdépendante est ainsi : lorsque ceci existe, cela apparaît ; du fait que ceci est né, cela naît. À savoir : par la condition de l'ignorance, les formations karmiques surgissent ; par la condition des formations karmiques, la conscience ; par la condition de la conscience, nom et forme ; par la condition de nom et forme, les six sources sensorielles ; par la condition des six sources sensorielles, le contact ; par la condition du contact, la sensation ; par la condition de la sensation, la soif ; par la condition de la soif, la saisie ; par la condition de la saisie, le devenir ; par la condition du devenir, la naissance ; par la condition de la naissance apparaissent vieillesse et mort, lamentation, gémississement, souffrance, mécontentement mental et agitation. Ainsi vient à apparaître ce seul grand amas de souffrance."

6. Traduction littéraire

རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་འདི་ལྟ་སྟེ། འདི་ཡོད་པས་འདི་འབྱུང་ལ། འདི་སྐྱེས་པའི་བྱིར་འདི་སྐྱེ་བ་སྟེ།

L'expression "production interdépendante རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ" veut dire : "Ceci étant, cela se produit; de la production de ceci naît cela."

གང་འདི་མ་རིག་པའི་རྟེན་གྱིས་འདུ་བྱེད་རྣམས། འདུ་བྱེད་ཀྱི་རྟེན་གྱིས་རྣམ་པར་ཤེས་པ།

En d'autres termes, l'ignorance མ་རིག་པ་ conditionne les formations karmiques ; les formations karmiques འདུ་བྱེད་ conditionnent la conscience.

རྣམ་པར་ཤེས་པའི་རྟེན་གྱིས་མིང་དང་གཟུགས། མིང་དང་གཟུགས་ཀྱི་རྟེན་གྱིས་སྐྱེ་མཆེད་རྒྱལ། །སྐྱེ་མཆེད་རྒྱལ་གྱི་རྟེན་གྱིས་རེག་པ། རེག་པའི་རྟེན་གྱིས་ཚོར་བ། ཚོར་བའི་རྟེན་གྱིས་སྲིད་པ།

La conscience རྣམ་པར་ཤེས་པ་ conditionne le nom et la forme ; le nom et la forme མིང་དང་གཟུགས་ conditionnent les sources des sens ; les sources des sens སྐྱེ་མཆེད་རྒྱལ་ conditionnent le contact ; le contact རེག་པ་ conditionne la sensation ; la sensation ཚོར་བ་ conditionne la soif.

སྲིད་པའི་རྟེན་གྱིས་ལེན་པ། ལེན་པའི་རྟེན་གྱིས་སྲིད་པ། སྲིད་པའི་རྟེན་གྱིས་སྐྱེ་བ། སྐྱེ་བའི་རྟེན་གྱིས་ཀ་ཤི་དང་། ལྷ་རྩ་དང་། སྐྱེ་སྐྱེས་འདོན་པ་དང་། སྐྱེ་བ་སྐྱེས་པ་དང་། ཡིད་མི་བདེ་བ་དང་། འཇུག་པ་རྣམས་འབྱུང་སྟེ། དེ་ལྟར་སྐྱེ་བ་སྐྱེས་ཀྱི་སྤང་བོ་ཆེན་པོ་འབའ་ཞེས་པོ་འདི་འབྱུང་བར་འབྱུང་བོ། །

la soif སྲིད་པ་ conditionne l'appropriation ; l'appropriation ལེན་པ་ conditionne le devenir ; le devenir སྲིད་པ་ conditionne la naissance ; la naissance སྐྱེ་བ་ conditionne le vieillissement et la mort ཀ་ཤི་, l'affliction ལྷ་རྩ་, les lamentations སྐྱེ་སྐྱེས་, la souffrance

སྐྱག་བསྐྱེད་, la tristesse ཡིད་མི་བདེ་བ་ et les tourments འཇུག་པ་. C'est ainsi qu'une énorme masse de souffrance སྐྱག་བསྐྱེད་ཀྱི་སྤང་པོ་ཆེན་པོ་ est produite. ¹

¹ Traduction Philippe Cornu, éditions Fayard.